

Vern eller vanstell ?

Forvaltningen av Sølendet naturreservat

VERN AV NATUR skjer nesten alltid med en viss motstand, ofte fra en lokalbefolkning som føler at de mister rettigheter i privateiendom eller allmenning. Statlig vern av større eller mindre landområder representerer ei utfordring for både forvaltningsmyndighetene og grunneierne. Planene om et nytt verneområde i Hyllingsdalen i Røros har vakt motstand på Brekken. Der finnes allerede to verneområder: Finnfloen og Sølendet, og en god del brekkinger opplever kanskje dette som nok. Sølendet naturreservat har i denne forbindelsen blitt omtalt som et eksempel på et område ødelagt av vern. Gjennom mer enn 20 år har jeg deltatt i forskning og forvaltningsaktivitet i reservatet, og vil bidra til å avklare noen misforståelser.

SØLENDET NATURRESERVAT er noe over 3 km² stort og består for det meste av rikmyr og engskog som tidligere ble brukt til høsting av vinterfôr. Da området ble vernet i 1974, skyldtes det i hovedsak to forhold:

1) Myrene og skogsengene på Sølendet var forma av utmarksslått gjennom flere hundre år og slåttene hadde til dels vedvart helt opp til 1950-tallet.

Dermed kunne en ennå se tydelige spor etter det åpne utmarkslandskapet som var vanlig i det gamle jordbruket, med slåttebuer, løer og stakkstenger.

2) Området ligger på kalkrik morene og er botanisk svært rikt, bl.a. med en unik orkidéflora. Reservatet er slik sett både et kulturminne og et viktig naturområde. Sølendet er blitt nøye overvåka og tett fulgt opp siden vernet og er i dag blant de best undersøkte verneområdene i landet. Det er publisert et stort antall rapporter, vitenskapelige og populære artikler, mange hovedoppgaver og flere doktoravhandlinger basert på dette arbeidet. Disse omhandler kulturhistorie, flora og fauna, slåttepåvirkning, høsting, beiteeffekter, tråkkskader, gjengroing, brenning av skjøtselsavfall etc.

DE VIDE MYRER og åpne skogsenger skapt av ljåslåttene i det gamle jordbruket hadde et rikt innslag av lyskrevende planter, bl.a. orkideer som skogmarihand, engmarihand, brudespore og

svartkurle, og låge urter som bakkesøte og snøsøte. For å opprettholde disse plantesamfunnene, er det nødvendig å rydde og å slå. I restaureringsfasen fra 1977 til 1983 ble derfor store areal rydda for småkratt, med øks eller med tøhjulstraktor. I dag skjer slåttene på Sølendet med tøhjulstraktor; i snitt om lag 200 daa i året. I tillegg er buer, løer og stakkstenger restaurert og blir vedlikeholdt. Slåttegraset er urterikt og har god næringsverdi, og noe har da også blitt brukt til dyrefôr. Det gjøres forsøk med kompostering, men det meste må dessverre rakes sammen og brennes. Om det blir liggende, vil det fungere som gjødsel og gi fordel til andre arter enn de som var vanlige i den gamle slåttemarka.

SIJØL OM JAKT og sopp- og bærplukking kan foregå som før, gikk lokalbefolkningen glipp av en dyrkingsressurs da Sølendet ble vernet. Samtidig ser det ut til at grasdyrkinga i området fyller dagens behov. Vernet har til gjengjeld gitt brekkingene et vakkert, velstelt og lett tilgjengelig utfartsområde. Det har vært brukt aktivt i historie- og naturfagundervisningen i skolen, og trekker en god del besøkende til Brekken. Sølendet er et historisk monument over mange generasjoners slit. I de siste 10 årene har for øvrig det lokale historielaget to ganger arrangert slåttedager med servering av tradisjonell slåttekost. Her har slåttekarer og rakstertauser som deltok i arbeidet for mer enn 50 år siden, fått mulighet til å vise fram arbeidsmetoder og bringe kunnskapen videre. Både forvaltningen, forskerne og yngre folk fra Brekken har hatt glede og nytte av dette.

LOKALBEFOLKNINGEN sitter på svært viktig kunnskap om sine nærområder. Når et kulturlandskap som har vært brukt av folk i uminnelige tider skal vernes og skjøttes, er det viktig at alle tiltak tar utgangspunkt i denne kunnskapen. På Sølendet har dette skjedd gjennom kulturhistoriske undersøkelser der grunneiere og andre som kjenner slåttemarka er blitt intervjuet. I tillegg var en av grunneierne ansatt som oppsyn og skjøtselsmann de 15 første årene etter vernet. Han bidro med kunnskapen sin til å modifisere skjøtselen. Denne kompetansen blir ført videre i skjøtselen i dag også, og blir supplert med kunnskap fra de løpende undersøkelsene der helhet og vekselvirkninger mellom natur og påvirkning er i fokus.

PÅVIRKNINGEN FRA det gamle jordbruket framstilles gjerne som skånsom og bærekraftig. Denne oppfatningen har mye for seg. Bonden rådde ikke over traktor, bulldoser og dynamitt til å gjøre dramatiske endringer over store områder på kort tid. Å rydde åker- og engareal tok mange år og krevde mye arbeid. Ingen er i tvil om at bønder også i dag besitter betydelig økologisk kompetanse og kunnskap om fornuftig naturforvaltning. Men i et jordbruk under sterkt økonomisk press, må bonden ofte ta hensyn til lønnsomheten på kort sikt. Er det da realistisk å tenke seg at grunneierne vil høste i utmark med ljà eller lette småtraktorer, framfor å grøfte, planere og fulldyrke? Hvis det var tilfellet, ville det vel knapt vært nødvendig å verne denne typen kulturlandskap. Og om grunneierne ville høste Sølendet etter disse metodene, ville det sannsynligvis kunne bygges inn i skjøtselsplanen.

SØLENDET OPPSØKES ÅRLIG av flere tusen mennesker, bl.a. forskere og forvaltere fra inn- og utland, busslaster med svenske amatørbotanikere, skoleklasser fra grunnskoler og videregående, studentgrupper fra universitet og høyskoler, hagelag, historielag, bondelag og ikke minst av interesserte og mindre interesserte turgåere og trimmere. Det er satt ut små, diskrete informasjonsplakater (20-30 ord) i terrenget og større tavler i og ved ei løe inne i bjørkeskogen ved starten av stiene. I tillegg er det laget en nokså fyldig brosjyre som beskriver Sølendets historie, flora og dyreliv, også tilpasset svenske og engelskspråklige besøkende. Den er lagt ut til salg ved starten av stiene. Den representerer ei tilgjengelig framstilling av viten samlet gjennom snart 30 år med forskning og av lokalbefolkningens kunnskap om området.

BESØKET PÅ SØLENDET gir sjølsagt slitasje. To naturstier regulerer ferdselen og viser fram det beste av reservatet uten at hele området blir påvirka. Stiene kanalisere ferdselen godt, og slitasjen er innenfor det akseptable. Stiene er tydelige, slik velbrukte stier gjerne er, men ikke skjemmende. Noen steder må de krysse myr, og der er det lagt ut enkle og beskjedne, men solide klopper som effektivt hindrer at myra trækkes i stykker og at tråkket brer seg ut over myra. Slik slitasje ble observert før stiene ble merka opp. Kloppene er laga av uimpregnert furuplank og har holdt overraskende godt i de mer enn ti årene de har ligget ute. Etter hvert må likevel plank skiftes ut.

BESØKENDE KAN OGSÅ påvirke reservatet på andre måter. Noen få ganger og i svært lite omfang er det registrert at folk har gravd opp blomsterrøtter. Derimot forsyner tranene seg år om annet ganske grovt av stivelsesholdige røtter fra for eksempel orkideer og harerug. Det hører imidlertid inn under de naturlige effektene. Det er ikke vanskelig å forstå frustrasjonene over at utmarksressurser i utkanten bandlegges til verneområder.

Jeg håper imidlertid å ha vist at Sølendet ikke er et eksempel på vanskjøtsel og ødeleggelse av naturområder. Skjøtsel og bruk er nødvendig for å opprettholde de særprega kvalitetene i slike områder, slik det også gjelder for bl.a. kystlynghei og andre beitelandskap. Nå utover forsommeren blir slåtteområdene på Sølendet, der graset ble høsta i fjor, tidlig grønne, godt synlige fra Brekken. Etter hvert dukker tepper av tidligblomstrende gullmyrklegg fram på myrene og utpå sommeren blomstrer søter, marihand, brudespore og gulsildre. Hvis folk er hensynfulle og følger stiene, kan reservatet tåle at mange flere får oppleve denne usedvanlig vakre, gamle slåttemarka.

TROND ARNESEN, dr. scient.